

Słowo wstępne

Oddaję w ręce Czytelnika kolejny tom serii wydawniczej „Twórczość i Edukacja” zainicjowanej w Zakładzie Pedagogiki Twórczości Uniwersytetu Łódzkiego. Seria powstała z potrzeby prezentowania prac poruszających problematykę edukacyjnych i społecznych uwarunkowań szeroko pojętej aktywności twórczej. Trzeci tom serii – zatytułowany *Biograficzne badania nad twórczością. Teoria i empiria* – poświęcony został podejściu biograficznemu w badaniach nad twórczością, analizie przebiegu życia twórców bądź jego fragmentu rozpatrywanego z określonego punktu widzenia, mam na myśli biografie tematyczne. Tom ma charakter interdyscyplinarny, zamieszczone teksty opracowane zostały przez przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych (pedagogiki, psychologii, literaturoznawstwa, kulturoznawstwa) zainteresowanych gromadzeniem, analizą i interpretacją danych (auto)biograficznych w twórczości profesjonalnej oraz wybitnej. Tytuł tomu nawiązuje do wydanej w 2009 r. książki pod redakcją naukową Krzysztofa J. Szmidta – *Metody pedagogicznych badań nad twórczością. Teoria i empiria*, w której to autor przypomina autorską klasyfikację podejść i metod badań nad twórczością, a wśród nich wymienia podejście biograficzne i studium przypadku (zob. Szmidt, 2007, 2009). Ponadto proponowana praca wpisuje się w przedsięwzięcia teoretyczno-badawcze podejmowane przez badaczy Katedry Badań Edukacyjnych, w tym również zespół Zakładu Pedagogiki Twórczości, mające na celu propagowanie wielowymiarowych studiów (auto)biograficznych (zob. m.in. Urbaniak-Zajac, Piekarski, 2003; Szmidt, 1999, 2009, 2006, 2013; Urbaniak, Kos, 2013; Kafar, 2011, 2013; Kafar, Modrzejewska-Świgulska, 2013; Modrzejewska-Świgulska, 2014).

Obecnie w naukach humanistycznych mamy do czynienia z bogatą literaturą autobiograficzną i biograficzną, ujmującą ten fenomen kulturowy z różnych perspektyw: literaturoznawczej, psychologicznej, socjologicznej, a także pedagogicznej. Pomimo rosnącego zainteresowania badaniami biograficznymi w naukach społecznych, nadal brakuje opracowań prezentujących teksty podejmujące refleksję teoretyczno-badawczą nad wykorzystaniem danych biograficznych w analizach twórczości wybitnej i profesjonalnej. Proponowana monografia, mam nadzieję, częściowo wypełnia ową lukę, wpisując się jednocześnie w dotychczasowe osiągnięcia na gruncie podejścia biograficznego w badaniach

nad twórczością. Analizy życia i dorobku wybranych twórców przybierają formę jakościowych opisów (np. u Howarda Gardnera, Howarda E. Grubera i Doris B. Wallace, Johna i Mary Gedo, Roberta W. Weisberga, Very John-Steiner, Jonathana Feinsteina, Norberta Elliasa) lub ilościowego opracowania materiału (np. u Deana Simontona, R.W. Weisberga). Do znanych podejść należy m.in. poznawcze studium przypadku (Howarda E. Grubera), badania jednostek wybitnych (Mihaly'ego Csikszentmihalyia) metoda badania jednostek niepospolitych (Howarda Gardnera), psychoanalityczne badania biograficzne nad twórczością (Gedo, Gedo), czy na polskim gruncie „metoda genealogiczna” (Cezarego Domańskiego), psychobiografia naukowa (Anity Cątek). Najczęściej materiały biograficzne ilustrują i pomagają zrozumieć sposoby pracy, osobowość i życie twórcy. Inni badacze poprzez pryzmat biografii analizują konkretne zagadnienia związane z działaniami twórczymi, np. samotność a twórczość (Storr), współpraca a twórczość (John-Steiner), edukacja i życie rodzinne a twórczość (Goertzel, Goertzel), twórczość a środowisko lokalne (Krzysztof J. Szmidt).

* * *

Na pierwszą część książki złożyło się pięć teoretycznych tekstów, których Autorzy dyskutują nad możliwością wykorzystania wywołanych¹ i zastanych² źródeł biograficznych w badaniach nad twórczością wybitną i profesjonalną (szeroko rozumianą, nie tylko jako aktywność artystyczna, ale również naukowa). Pierwszy tom otwiera tekst Anity Cątek, w którym autorka przedstawiła teoretyczne i metodologiczne założenia tworzenia psychobiografii naukowej na podstawie wiedzy z zakresu literaturoznawstwa oraz psychologii. Atutem tekstu jest dokładny opis autorskiej metody psychobiograficzno-literaturoznawczej (MPL), jej ilościowych i jakościowych etapów oraz zasad analitycznych służących lepszemu wykorzystaniu materiału biograficznego. Wyniki badania biograficznego prowadzonego za pomocą MPL nie ograniczają się do interpretacji faktów, uzupełniają je wykresy biograficzne (m.in. obrazujące szczytowe punkty procesu twórczego). Metoda ma charakter holistyczny, obejmuje bowiem całość życia twórcy oraz historyczno-procesualny, życie i twórczość ujmowane są jako proces rozwojowy, prowadzący do coraz dojrzalszych form aktywności twórczej, uwarunkowanych danym kontekstem czasowo-przestrzennym.

Z kolei Krzysztof J. Szmidt wychodzi od charakterystyki czterech głównych kryteriów tworzenia biografii naukowych (kryterium teoretyczne, metodologiczne, narracyjne oraz heurystyczne), które pozwalają odróżnić biografie naukowe

¹ Mam na myśli źródła związane z technikami narracyjno-biograficznymi, przede wszystkim wywiadami swobodnymi.

² Chodzi tutaj o relacje samego twórcy, osób trzecich, wycinki z gazet autobiografie, biografie, dzienniki, pamiętniki, korespondencje.

od „nienaukowych”. Następnie Autor przechodzi do wskazania atutów artystycznych biografii/biografii popularnych/„nienaukowych” oraz motywów ich tworzenia (motyw uzupełniania braków, motyw „świeżej” interpretacji, motyw syntezy i motyw odkrycia). W konkluzji Autor broni rzetelnie przygotowanych biografii „nienaukowych”. Dwa pierwsze teksty uzupełnią się, bo charakteryzują różnorodne możliwości wykorzystania i prezentowania materiałów biograficznych w badaniach nad twórczością wybitną.

Kolejny tekst przygotowany został przez Izabelę Lebudę, która charakteryzuje mało znane i niewykorzystywane, w polskiej pedagogice twórczości, zintegrowane, nomotetyczno-idiograficzne podejście do badań biograficznych opracowane przez D. Simontona. Historiometryczne studium przypadku Simontona, zdaniem Autorki, stwarza ciekawe możliwości wiedzytwórcze w badaniach twórczości wybitnej. Ponadto, Czytelnik może zapoznać się z zaletami i wadami prezentowanego podejścia na tle innych rozwiązań badawczych.

Celem następnego artykułu – autorstwa Aleksandry Chmielińskiej – jest przedstawienie koncepcji Paula E. Torrance’a, która traktuje twórczość jako działania transgresyjne. Rozdział został opracowany na podstawie koncepcji portretu transgresyjnego – *beyondem*, czyli przykładu indywidualnej egzystencji wykraczającej w twórczy sposób poza uwarunkowania podmiotowe i społeczne. Autorka podkreśla, że zrozumienie tej nowej jakości i stylu „bycia *beyond*” umożliwia odnalezienie nowej perspektywy w patrzeniu na biografię również twórców profesjonalnych.

Część pierwszą zamyka tekst Magdy Karkowskiej, który poświęcony został analizie sposobów i uwarunkowań konstruowania tożsamości twórców akademickich w perspektywie biograficznej z uwzględnieniem przemian kultury uniwersyteckiej. Autorka wyjaśnia, kim jest akademicki twórca i jakie ma znaczenie dla twórczości akademickiej kontekst społeczno-historyczny. W drugiej części artykułu Autorka koncentruje się na procesie konstruowania akademickiej tożsamości w kontekście przemian kultury uniwersyteckiej, które dotyczą głównie konsekwencji pojawienia się syndromu „korporacyjnej poprawności”. Tekst stanowi jednocześnie zapowiedź szerszych badań poświęconych problematyce kształtowania tożsamości akademickich twórców.

W drugiej części Czytelnik znajdzie przykłady badań twórczości wybitnej i profesjonalnej, w tym studium przypadku, jak i analizy skoncentrowane wokół biografii tematycznej/zawodowej z wykorzystaniem różnego instrumentarium teoretyczno-analitycznego. Druga część tomu złożona została z czterech tekstów relacjonujących badania wykorzystujące dane (auto)biograficzne. Kamila Lasocińska, z wykształcanie artysta plastyk, „odkrywa” przed Czytelnikiem proces badawczy i prezentuje swoje refleksje dotyczące przeprowadzonych badań biograficzno-narracyjnych z udziałem artystów plastyków. Dzieli się sugestiami odnośnie do wykorzystania wywiadów narracyjnych w badaniach nad twórczością

profesjonalną. Autorka zwraca uwagę, co jest niezwykle cenne ze względu na brak tekstów relacjonujących drogę badawczą, na ograniczenia i trudności towarzyszące procesowi rekonstruowania historii biograficznej. Czytelnik będzie mógł również przeczytać o najważniejszych wnioskach z tak zaprojektowanej i przeprowadzonej autorskiej strategii badawczej.

Kolejny tekst przygotowany został przez filologa i badaczkę literatury Agnieszkę Skolasińską. Artykuł jest analizą trzytomowej autobiografii nowozelandzkiej pisarki Janet Frame. Literacki opis losów mało znanej w Polsce autorki zostaje potraktowany jako przykład niezwykłego tryumfu literatury. Dzięki talentowi J. Frame udaje się piętno społeczne, związane ze zdiagnozowaną u niej schizofrenią, przemienić w znak artystycznej niezależności, a co ważniejsze zredefiniować własną biografię. Dodatkowo, trylogia J. Frame zostaje tu odczytana także jako przykład szerszego problemu – wzajemnych relacji między normami społecznymi a ludzką kreatywnością.

Dwa ostatnie teksty korespondują ze sobą, ponieważ wykorzystują dane pochodzące z wywiadów narracyjnych przeprowadzonych wśród reżyserek. Czytelnik ma możliwość zapoznania się z różnymi sposobami wykorzystania wypowiedzi autobiograficznych. Bohdan Cyrański przedstawia możliwości zastosowania interpretacji hermeneutycznej w odniesieniu do transkrypcji wywiadu biograficznego. Autor opisuje ogólne zasady interpretacji hermeneutycznej – bycie w świecie, intersubiektywność, dialogiczność, świat życia codziennego, a także jej historyczny i językowy charakter, a następnie wyprowadza szczegółowe kategorie badawcze stosowane w interpretacji tekstów, w tym również wypowiedzi autobiograficznej. W drugiej części tekstu Autor dokonuje interpretacji hermeneutycznej wywiadu przeprowadzonego z kobietą-reżyser i wskazuje warunki podmiotowe i pozapodmiotowe istotne dla podjęcia oraz realizowania tego zawodu.

Ostatni tekst, mojego autorstwa, traktuję jako przygotowawczy do szerszych badań biograficznymi oraz społeczno-kulturowymi uwarunkowań uprawiania zawodów artystycznych przez kobiety. Odwołuję się w nim przede wszystkim do danych pochodzących z wywiadów swobodnych z reżyserkami oraz zastanego materiału (auto)biograficznego. Przedstawiam wyniki badań nad ścieżkami zawodowymi reżyserek, rekonstruuje elementy ich karier, a szczególnie kluczowe wydarzenia, strategie i motywy dynamizujące przebieg drogi zawodowej, trudności napotymane w pracy twórczej.

Książka nie dostarcza Czytelnikowi „encyklopedycznej” wiedzy z zakresu badań biograficznych nad twórczością. Osoby zainteresowane podejściem biograficznym nie znajdą więc tutaj wyczerpujących wiadomości dotyczących historycznego aspektu badań biograficznych czy aktualnego przeglądu badań wykorzystujących materiały narracyjno-biograficzne. Natomiast Czytelnik będzie mógł zapoznać się z wybranymi realizacjami badań biograficznych oraz tekstami

teoretycznymi wskazującymi ważne obszary badań narracyjno-biograficznych. Mam nadzieję, że teksty zamieszczone w niniejszym tomie serii „Twórczość i Edukacja” będą zachęcały do refleksji oraz dyskusji nad możliwościami podejścia biograficznego w badaniach nad twórczością profesjonalną i wybitną, czy inspirowały w procesie planowania własnego procesu badawczego z wykorzystaniem materiałów i technik (auto)biograficznych.

Serdecznie dziękuję Autorom tekstów, że zechcieli je złożyć w tomie pod moją redakcją.

Monika Modrzejewska-Świgulska

Łódź, listopad 2015

Bibliografia

- Kafar M. (red.), 2011, *Biografia naukowe. Perspektywa transdyscyplinarna*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Kafar M., Modrzejewska-Świgulska M. (red.), 2013, *Autobiography – Biography – Narration. Research Practice for Biographical Perspectives*, Wydawnictwo UŁ & Wydawnictwo UJ, Łódź–Kraków.
- Modrzejewska-Świgulska M., 2014, *Twórczość codzienna w narracjach pedagogów*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Szmidt J., 1999, *Problem tworzenia nowej strategii badawczej w pedagogice społecznej na przykładzie studium życia wybitnych mieszkańców Zakopanego i Podhala*, [w:] E. Górnikowska-Wolak, A. Radzewicz-Winnicki (red.), *Pedagogika społeczna w Polsce – między stagnacją a zaangażowaniem*, t. 2, Wydawnictwo UŚ, Katowice.
- Szmidt K.J., 2006, *Podejścia i metody w psychopedagogicznych badaniach twórczości. Podejście biograficzne*, „Przegląd Badań Edukacyjnych”, nr 4.
- Szmidt K.J., 2013, *Pedagogika twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot.
- Szmidt K.J. (red.), 2009, *Metody pedagogicznych badań nad twórczością. Teoria i empiria*, Wydawnictwo AHE, Łódź.
- Urbaniak-Zajac D., Kos E., 2013, *Badania jakościowe w pedagogice*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Urbaniak-Zajac D., Piekarski J., 2003, *Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.